

Żbikowska, Małgorzata

"Opinia publiczna a geneza Powstania Listopadowego", Jerzy Łojek, Warszawa 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/3-4, 415-416

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Księstwa. Omówione zostały tutaj projekty z lat 1806 i 1813, uchwały kongresu wiedeńskiego, stosunek Wielkiego Księstwa do Związku Niemieckiego, wreszcie miejsce tej prowincji w ustroju całej monarchii pruskiej. W kolejnych rozdziałach autor omawia poszczególne instytucje ustrojowe (rejencja, landrat, wójt, ustrój miast itp.), prawne i sądowe (np. sądy pokoju, sądy ziemskie, sąd książęcy w Krotoszynie itp.) oraz organizację i funkcje zgromadzenia prowincjonalnego (Sejmu Wielkiego Księstwa Poznańskiego). W konkluzji autor dochodzi do wniosku, że W. Ks. Poznańskie „mimo przyrzeczeń nie otrzymało żadnych odrębności ustrojowych”. A wręcz przeciwnie, władze od samego początku starały się ziemie te włączyć całkowicie w pruski system ustrojowy. Działania takie napotykały na przeciwdziałanie społeczeństwa polskiego, które przystąpiło do tworzenia pozapaństwowych form organizacyjnych obejmujących z czasem coraz szersze kręgi społeczne — od ziemiaństwa poprzez mieszczan do ludności wiejskiej. Nie bez wpływu na świadomość ustrojową ludności polskiej był okres Księstwa Warszawskiego a przede wszystkim przykład autonomicznego Królestwa Konstytucyjnego, które było wzorcem w walce o autonomię tej części Prus.

A.B.

Jerzy Łojek, *Opinia publiczna a geneza Powstania Listopadowego*, Czytelnik, Warszawa 1982, s. 241.

Książka Łojka jest próbą analizy nastrojów panujących wśród społeczeństwa Królestwa Polskiego w ciągu kilku lat poprzedzających Powstanie Listopadowe. Ten ambitny zamiar autor próbował realizować w oparciu o dwa podstawowe źródła — ówczesną prasę oraz relacje szpiegów Wielkiego Księcia Konstantego. Oba źródła, choć niewątpliwie fascynujące i dla omawianego tematu fundamentalne, są jednak bardzo zdradliwe i wymagają głębokiej krytyki. Wydaje się, iż Łojek pominął jednak ten etap pracy historyka zadowolając się jedynie powtórzeniem narracji źródła. Ponieważ praca przeznaczona jest dla szerokiego kręgu czytelników, pierwsza jej część poświęcona jest omówieniu ogólnej sytuacji polityczno-prawnej Królestwa oraz podstawowych nurtów opinii publicznej. Całość rozważań autor osnuł wokół trzech — w jego opinii przełomowych wydarzeń, jakie miały miejsce w latach 1825—1830, które zmusiły ludność do zademonstrowania swojej postawy politycznej. Wypadkami tymi były: powstanie dekabrystów, wojna rosyjsko-turecka i sąd sejmowy, oraz rok 1830 w Europie. Trudno nie zgodzić się z tego typu koncepcją. Wydaje się jednak, iż obok tych trzech zwrotnych i brzemniennych w skutki wydarzeń, szarość życia codziennego w nie mniejszym stopniu wpływała na kształtowanie się nastrojów. Życie codzienne w mniej może efektywny sposób decydowało o postawie politycznej przeciętnego mieszkańca Królestwa. Wielkie wstrząsy jedynie uwidaczniały i wzmacniały już ustalone postawy. Stąd chciałoby się w pracy znaleźć uwagi o stosunku Warszawiaków i mieszkańców innych miast do stacjonujących tam oddziałów wojskowych rosyjskich, urzędników gorliwie wykonujących polecenia władz, szpiegów. Wydaje się, iż istotnym mogłoby być prześledzenie ogromnie ważnego a mało jeszcze wciąż znanego problemu kordonu konsumcyjnego Warszawy i jego wpływu na opinię publiczną. Wreszcie kwestie związane ściśle z problemami postaw politycznych i patriotycznych — obchody rocznic Konstytucji 3 Maja, śmierci Księcia Józefa, Kościuszki, pogrzeb Staszica czy z drugiej strony Zajączka. Te z pozoru drobne wypadki, dziś często pomijane przez historyka, były istotnym elementem życia. One codziennie

wymagały od pojedynczego obywatela opowiedzenia się po jednej ze stron. Efekt jakim było Powstanie Listopadowe był tylko sumą tych wyborów.

M.Ż.

Powstanie czy rewolucja? W 150 rocznicę powstania listopadowego, red. Henryk Kocój, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” nr 422, Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1981, s. 344, ilustr.

Niniejszy tom składa się z 14 studiów, poprzedzonych okolicznościowym wstępem redaktora. Z tytułowym pytaniem najściślej wiążą się teksty Józefa Dutkiewicza, który analizuje terminologię diariusza sejmowego 1830—1831 r. i Władysława Zajewskiego, charakteryzującego program ideowy lewicy powstańczej. Dwa artykuły poświęcone są postaciom odgrywającym znaczną rolę w wydarzeniach tych lat: Marian Tyrowicz pisze o działalności i poglądach Juliana Ursyna Niemcewicza, zaś Małgorzata Krupa o Walentym Zwierkowskim. Trzy dalsze artykuły (Jana Pachońskiego, Zdzisława Janeczka i Jana Ziółka) dotyczą generacji i korpusu oficerskiego; Michał Komarzyński kreśli natomiast portret zbiorowy francuskich lekarzy biorących udział w powstaniu. Szkice Jana Skarbka i Stanisława Michalkiewicza poświęcone są prasowym echem powstania. Otton Beiersdorf w artykule „Kraków wobec powstania listopadowego” analizuje szczegółowo politykę senatu Wolnego Miasta Krakowa opierając się głównie na protokołach z jego posiedzeń. Cenny źródłowo jest również tekst opracowany przez Henryka Kocója („Współpraca Prus i Rosji w tłumieniu powstania listopadowego w świetle pruskiej korespondencji urzędowej”), który przynosi wyjątki z listów pruskiego ministerstwa spraw zagranicznych do placówek dyplomatycznych oraz raporty tych ostatnich; niestety wydawca nie zaopatrzył ich w aparat krytyczny. Tom zamyka studium Bogusława Cyglera pt. „Obchody rocznic wybuchu powstania listopadowego na emigracji do 1846 roku” przedstawiające poglądy różnych ugrupowań emigracyjnych na przyczyny wybuchu i klęski. Uzupełniają go rozszerzony indeks osobowy oraz streszczenia w języku rosyjskim i francuskim.

A.S.

Rewolucyjna konspiracja w Królestwie Polskim w latach 1840—1845. Edward Dembowski, redaktorzy tomu: W. A. Djakow, S. Kieniewicz, W. Śliwowska. Dokumenty do druku przygotowali: W. A. Djakow, J. Skowronek, W. Śliwowska przy współudziale H. Makarowej i O. Morozowej. *Polskie ruchy społeczno-polityczne i życie literackie 1832—1855. Studia i materiały* [t. III.] Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN, Wrocław 1981, s. 815.

Jest to drugi z kolei a trzeci tom w serii mającej uprzystępnić badaczom odnalezione niedawno w archiwach radzieckich, a zwłaszcza w Centralnym Państwowym Archiwum Wojskowo-Historycznym ZSRR w Moskwie, przez niestrudzonego szperacza i wybitnego znawcę problemu W. A. Djakowa, materiały źródłowe do dziejów społeczno-politycznych okresu międzypowstaniowego. Tym razem zostały wzięte na warsztat konspiracyjne organizacje, które powstały po rozbiu Stowarzyszenia Ludu Polskiego i działały do wielkiej wpadki spisku ks. Piotra Ściegieniego. Zgodnie z założeniami serii tom składa się z dwóch części. W pierwszej